

та інших). Автор відзначив експресію фігур, освітлення й чистоту рисувань. Через психологічні деталі – тремтіли руки, коли дістав паперу аркуш та олівець, у грудях щось таке п'янке здіймалося, що ладен був сміятися, кричати, співати, – Вал. Шевчук передав радість вигнанця від того, що на засланні може торкнутися чорним грифелем до білого, м'якого поля.

Образ поета розкривається і через показ вигаданих сцен-зустрічей. Визначальними у творі є численні зустрічі Т. Шевченка з В. Білозерським, Марком Вовчком, К. Герном, С. Гулаком-Артемовським, Бр. Залеським, М. Костомаровим, М. Лазаревським, Ф. Лазаревським, П. Кулішем, Г. Честахівським, М. Чернишевським, М. Щепкіним та багатьма іншими. Ф. Лазаревський свідчив, що в поета була маса знайомих, яка дорожила його товариством [детальніше див. 4, с. 245-246]. Йому „зустрічалися люди розумні, благородні, співчутливі; були ті, хто йому допомагав, були й ті, хто вважав за честь спілкуватися з ним, була й радість запізнення з однодумцями. Зрештою, була творча праця... Було пізнання нових сторін життя і людської душі в екстремальних ситуаціях” [2, с. 425]. За часів заслання найбільше Т. Шевченко дорожив дружбою братів Федора та Михайла Лазаревських. У їх особі він знайшов не тільки щирих шанувальників і цінителів своєї поезії, а й незрадливих у біді друзів. Окрім клопотання про полегшення солдатського життя поета, брати Лазаревські надавали йому і матеріальну допомогу, по змозі постачали йому книжки, журнали. Певний час через Федора Т. Шевченко одержував кореспонденцію.

Отже, заглиблюючись у думки й переживання героя, Вас. Шевчук у романі „Терновий світ” художньо змалював повнокровний, правдивий образ Т. Шевченка. Можемо констатувати, що концепція образу відомої особистості, втілена у творі, історично-конкретна, спирається на біографічні джерела. Митцю вдалося окреслити психологічний портрет відомої особистості. Для твору характерна асоціативно-психологічна побудова оповіді. Домінантним є моделювання внутрішнього світу головного персонажа, особлива діалого-монологічна манера викладу тощо. Роман Вас. Шевчука „Терновий світ” органічно вписався в контекст історико-біографічних творів ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галич А. Украинская художественная шевченкиана / Александр Галич // Радуга. – 1989. – № 3. – С. 137–145.
2. Дзюба І. Тарас Шевченко: життя і творчість / Іван Дзюба. – К. : Видавничий дім „Києво-Могилянська академія, 2008. – 702 с.
3. Спогади про Тараса Шевченка / За ред. І. Дзверіна; [упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка]; [передм. В. С. Шубравського]. – К. : Дніпро, 1982. – 547 с.
4. Т. Г. Шевченко: Біографія / В. С. Бородін, Є. П. Кирилюк, В. Л. Смілянська, Є. С. Шабліовський, В. С. Шубравський; [відп. ред. Є. П. Кирилюк]. – К. : Наукова думка, 1984. – 558 с.
5. Шевчук В. Терновий світ: роман / Василь Шевчук. – К. : Радянський письменник, 1986. – 575 с.

УДК 821.161.2 : 82-31

«СТОЛІТТЯ ЯКОВА» В. ЛИСА: СПРОБА ПРОЧИТАННЯ

Процик І.В., к. філол. н., ст. викл.

Запорізький національний університет

У статті аналізується роман В. Лиса „Століття Якова”, у якому порушено проблему унікальності людського життя. У тексті твору тісно переплелися історичні події та любовні колізії головного героя. Пильна увага до життя Якова виявляє антропоцентризм письменника. Текст роману містить низку символів, завдяки залученню яких В. Лис поглибив філософський підтекст. Екзистенційні проблеми, порушені в романі, свідчать про глобальність мислення письменника в інтерпретації теми людської долі.

Ключові слова: підтекст, символ, фольклор, Біблія.

Процик И.В. „СТОЛЕТИЕ ИАКОВА”: ПОПЫТКА ПРОЧТЕНИЯ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье анализируется роман В. Лиса „Столетие Иакова”, в котором поднята проблема уникальности человеческой жизни. В тексте произведения тесно переплелись исторические события и любовные коллизии главного героя. Пристальное внимание к жизни Иакова свидетельствует об антропоцентризме писателя. Текст романа содержит ряд символов, благодаря использованию которых В. Лис углубил философский подтекст. Экзистенциальные проблемы, поднятые в романе, свидетельствуют о глобальности мышления писателя в интерпретации темы человеческой судьбы.

Ключевые слова: подтекст, символ, фольклор, Библия.

Protsyk I.V. „CENTENARY OF JACOB”: ATTEMPT OF READING / Zaporizhzhya national university, Ukraine.

In the article analyzed the novel of V. Lys „Centenary of Jacob”, in which the problem of uniq of human being was unearth. There are historical events and lovely clashes of main hero, which are combinate so near in the text of novel. Attention fixed on the life of Jacob, that fact shows antropocentre point of view of writer. There are many symbols in the text of novel, thanks to using of those the author made phylosophical subtext is more deep. Existential problems, which were unearth in the novel, show the global tinkning of writer in interpretation of theme of human being.

Key words: subtext, symbol, folklore, Bible.

Сучасна українська література розвивається відповідно до вимог часу – стрімкого розвитку інформаційних технологій, прагматизму і, на жаль, нівеляції духовних цінностей, без яких неможливий гармонійний розвиток людства за векторами *матеріальне-духовне*. Принцип мімесису, або ж відтворення життя у формах самого життя, в українській літературі сьогодення взято ледь не за основу, тому тексти творів сучасної української літератури часом вражають своїм натуралізмом. Але ж головне призначення літератури полягає в тому, щоб через слово прищепити людині людське. Сучасне українське мистецтво слова, хоч і віддає данину моді на так звану гру в літературу, проте, на щастя, переважно порушує проблеми, яких не треба дошукуватися за пануванням проявів приземлених інстинктів і потягів, що були включені до структури особистості З. Фрейдом і які були означені ним як „Воно”. З огляду на вищевикладене, наводимо слова Дж. Каллера: „Вона (література – І.П.) закликає до протистояння цінностям капіталістичного світу, до заперечення практицизму і купівлі-продажу. Література є голосом культури тією ж мірою, що й інформація. Це й сила ентропії, і культурний капітал. Вона закликає до читання і спонукає читачів замислитися про зміст прочитаного” [3, с. 47–48].

Роман В. Лиса „Століття Якова” – твір сучасної української літератури, причому питома української, найбільш консервативної щодо зовнішнього впливу з тої точки зору, що головні коди української ментальності збереглися в тексті в прихованому вигляді, зокрема в символах. Попри, як здається, нереальність подій, що відбуваються з головним героєм, читач вірить письменнику, співпереживає старому Якову. Жанр твору В. Агеєва визначила як „родинна сага”, у підсумку зауваживши „...це й розповідь про кохання, і соціально-психологічна драма, і просто захопливий, насичений несподіваними поворотами сюжет, який не може залишити читача байдужим” [16]. Загалом у відгуках і рецензіях на роман автори звертають увагу на назву твору, асоціації, які вона викликає, на перебіг сюжету і подієвість, на дві часово-просторові площини – минулого й сучасної Якову дійсності, на лексику поліського діалекту в діалогах і внутрішніх монологів персонажів, на любовні колізії, історичні події, свідком і учасником яких став Яків Мех. Оскільки в центрі уваги письменника – Яків, Я. Поліщук зосередив науковий пошук на образі головного героя в часі: „Він (Яків – І.П.) відрухово переміщується у фарватері свого часу, нічим особливим не виділяючись із загалу. Проте сама епоха раз у раз наздоганяє героя й переслідує його. А позаяк це повторюється багатократно й регулярно, то складається враження, ніби Яків мимовільно втягується у фатальну гонитву, у підступну гру з долею, у смертельний танок... Історія Якова – найкраще втілення відносності часоплину...” [8, с. 177–178]. Але якби текст будь-якого твору, і роману „Століття Якова” зокрема, був вичерпно осягненим тільки за тими ознаками, які є на поверхні, то не виникало б, як видалося, категоричних думок в І. Славинської: „...Попри весь *український нафос тексту* (курсив наш – І.П.), незмінним лишається одне: за будь-яких умов центральний персонаж не входить у конфлікт із представниками нелюбої влади та не опирається несправедливим рішенням. Яків живе власною вірою та на свій розсуд, ніби тримаючи метафізичну дулю в кишені. „Століття Якова” – це роман про маленького українця та його хату скраю” [18]. Р. Свято відстоює думку про те, що роман має більш глибокий зміст, ніж може видатися на перший погляд: „...Вже саме ім’я Яків відразу викликає цілий потік асоціацій – від цілком очевидних біблійних до не менш очевидних пов’язаних із ними літературно-модерністських (маю на увазі першу книгу „Йосифа та його братів” Томаса Манна). Зрештою, і „століття” в назві доволі інтертекстуальне й чи не відразу наштовхує на думку про Маркесове Макондо. Й треба сказати, що й ця асоціація не є аж надто випадковою. Адже глухе волинське село, в якому випало народитися й прожити Якову Меху, також могло би претендувати на статус своєрідної мікромоделі світу. Це місце водночас дуже далеке від епіцентру світових подій і дуже типово й прикметне в контексті окремої національної історії. Власне, роман і сприймається як така собі індивідуалізована версія історії України ХХ ст., історії, класично розказаної з перспективи „маленької” людини” [17]. Метою статті є спроба прочитання роману В. Лиса із розкодуванням символів, на які є пряма вказівка, і тих, які містяться в підтексті.

Ім’я головного героя – Яків – вимагає неухильного звернення до Біблії. Продовжуючи літературну традицію, В. Лис змалював образ людини, яка має певну спорідненість із біблійним персонажем. Відмінність тільки в тому, що Т. Шевченко в поемі „Марія” відтворив образ матері Бога, надавши йому рис звичайної земної жінки. У такий спосіб показавши читачеві трагедію Марії, письменник виявив не лише антропоцентризм власного світогляду, а й інтерпретував біблійний матеріал. В. Лис у центральному образі роману відтворив риси пересічної людини із незвичайною долею, у такий спосіб піднісши життєвий шлях Якова до рівня унікальності. Пригадаймо біблійного Якова, сина Ісаака та Ревекки. Рідний брат Ісав зненавидів Якова за те, що той неправдивим шляхом отримав благословення батька. У романі В. Лиса цей образ брата головного

героя уособила епоха, а глобальніше – час, із яким безупинно змагається Яків. За біблійною легендою, Яків одружується з Рахіллою, і в шлюбі в них народжується дванадцятьоро синів і донька.

Біблійна легенда про боротьбу Якова з Богом наштовхує на думку про те, що Яків, як і його однойменний біблійний герой, так само впродовж життя бореться з самим собою, обставинами, часом, і таки здобуває перемогу, хоч і тимчасову, бо думку про те, що життя будь-якої людини є обмеженим у часі, автор у розв'язці не ствердив. Так само, як і біблійний Яків, який завдяки власній наполегливості таки здобув благословення Бога, герой В. Лиса здобуває благословення як перемогу над обставинами за те, що завзято боровся з часом, у якому йому судилося жити, хоча заради цього йому доведеться порушити не одну біблійну заповідь: не чинити перелюбу, не вбити. І це закономірно – Яків В. Лиса не претендує на особливий статус з огляду на те, що герой – звичайна земна людина, якій властиві і високі духовні злети, і моральне падіння, до якого схиляється Яків при виборі між життям і смертю, і яке сам герой виправдовує тим, що діяв в ім'я добра: „Сказано в Писанії... Поможі ближньому...” [5, с. 19]; „Тут Яків відчув, що він от-от пожаліє цього чоловіка. Пожаліє, бо... Бо сам був чоловіком. І тоді порятує його, цього напасника. А той уб'є і його, а найголовніше – Оленку віддасть у притон. І він стрельнув... «Господи. Прости мене, – сказав Яків. – Прости мене, Господи. Я погубив одну несправедну душу, але й порятував одну...” [5, с. 89–90]. Але хто винен, що Яків Мех постійно опиняється в ситуації вибору? На це питання письменник не дав вичерпної відповіді, апелюючи до роздумів головного героя: „Стояла десь там, за бором, що синіву далечині, осінь. Все було, як і завше. Тільки люде були не такими. Ішли одне на одного. З сокирами, вилами, самопалами. «Хто винен у тому? – подумав Яків. – Поляки? Совети? Німці? А хто мого брата змусив узети до рук сокиру?..»” [5, с. 152].

Проте очевидні паралелі між земною людиною – Яковом Мехом і біблійним Яковом, швидше за все, мають на меті спонукати читача до роздумів про власне життя, про життя своїх далеких пращурів, неповторність кожної людської долі, її залежність від історії роду і від того, у якому часі людина реалізує власний життєвий шлях і чи реалізує безвідносно до обставин, або ж навпаки – постійно відчуває тяжіння цих обставин і втрачає контроль над власною долею. Таких моментів у романі чимало: Яків рішуче підкоряє собі власну долю, водночас скоряючись обставинам, коли намагається мати Улянку за дружину, рятує Альонку-Оленку від загибелі, сам неодноразово уникає смерті.

Амбівалентний внутрішній світ Якова незбагнений і загадковий. Головний герой, за теорією З. Фрейда, одвічно в ситуації вибору між Над-Я та Воно, особливо яскраво це виявляється в межових ситуаціях. Герой неодноразово в процесі розгортання сюжету стає учасником ініціації, відчуваючи відповідальність не лише за власні вчинки, а й за долі тих, хто опинився поряд: Улянки, Тимоша, Зосі, власних дітей, Альонки. Причому цю ініціацію Яків мусить пройти не під тиском обставин чи суспільства. Герой створює власноруч ситуації-випробування, після яких постає перед читачем і самим собою в новій іпостасі. Ініціація Зосі, внаслідок якої жінка перетворилася з шляхтянки на „поліську селянку” [5, с. 117] хоч і має дещо штучний характер, проте є цілком схожою на правду. Постійно здійснюючи екзистенційний вибір між життям і смертю, Яків обирає життя, навіть у моменти невідворотного відчаю, і не останню роль при цьому відіграє його непохитна віра в Бога. Головний герой порушує усталені правила і норми, кидає виклик самому собі і людям, які його оточують. Особливо яскраво це виявилось під час перешкоди весіллю Улянки і Тимоша: „...Навіть убити себе не міг – рушниця була порожньою... Був сам-однісінький, не тільки в тому лісі, а й у цілому світі. Світі, бунт проти якого закінчився його поразкою...” [5, с. 43]; „Майнула божевільна думка: вийти із своєї засідки, показатися. Хай уб'є, раз грозився. Він вже навіть підводиться став. І тут зрозумів, що не зробить цього. Не зробить, бо... жити хоче... «Отче наш, що на небесах», – раптом зашептав. – Нехай святиться ім'я Твоє...» А коли закінчив тую молитву, почав іншу, своїми словами, що почали звідкись приходити. Бажав Улянці щасливого життя, яко на землі і яко Пречистій Діві, шептав. А вже по закінченні тої дивної молитви покався – чи то перед Богом, чи перед нею – що ніколи в тому її житті не з'явиться” [5, с. 63]; „Вижити, вижити, вижити. Ті слова він твердив собі, лягаючи спати й прокидаючись. На його очах ще двічі „доходяг” вкидали в піч. Знову здригнувся, тамував у собі крик, що рвався з грудей. Молитви твердив, які знав: і „Отче наш”, і до Богородиці звертався, і до святих Миколая, Дмитра-великомученика, чия церква в їхньому селі була, і Пантелеймона... І ангелу своєму і заступнику апостолу Якову, брату Сина Божого, молився, сам складаючи невміло слова, що благали про заступництво” [5, с. 159–160]. Ще одним неспростовним фактом про „спорідненість” Якова біблійного з Лисовим свідчить сон Меха, коли він перебував у таборі в Сілезії, м. Кенігсгут. Проте уві сні до героя приходять не старозаповітний Яків, який боровся з Богом і став називатися Ізраїлем, а апостол Яків, щоб у випадку, коли Меха кидатимуть у вогонь, загинути замість нього. Проте герой не згоден із думкою учня Христа: „Не треба, ваша святосте... Я до кінця своє вистраждаю” [5, с. 160]. Остання фраза є алюзією на хрест, який кожна людина має нести до кінця життя, а також на Св. Грааль. Той табір, де люди були змушені возити тачками руду, нагадує Якову Меху Содом і Гоморру: „Содом і Гоморра, от вони – Содом і Гоморра теперішні, – подумав Яків. А там ніч. Усі ми покарані за гріхи наші. І я покараний. Та все'дно жити хочеться” [5, с. 161].

Знаковим можна вважати сон Якова з тої точки зору, що заступники людини, янголи-охоронці, оберігають її від зла, у такий спосіб впливаючи на долю. О. Потебня зазначав, що в т. зв. межових ситуаціях – зневіри,

розпачу, туги – до людини приходить доля. Душа ж людини має духа-супутника, духа-охоронця, який набирає такого вигляду, яким є внутрішній світ людини [9, с. 362; 375]. Отож, автор мимоволі спроектував внутрішній світ героя в площину духовності, моральних орієнтирів, через що вчинки, які суперечать біблійним канонам, вже не сприймаються читачем так однозначно, що викликають лише осуд та обурення. Народним уявленням про невідворотність долі просякнуте смирення головного героя після невдалих спроб повернути Улянку й помститися Тимошеві: „Мамо, не кричіть. І не плачте. Самі казали, що долю конем не об'їдеш. Я спробував, та вернувся...» [5, с. 47].

Концептуальним є образ часу, чи точніше, ст. [8, с. 177], відтвореного із залученням прийому ретроспекції, внаслідок чого оповідь і розповідь у творі ведуться у двох часових площинах: минулій і теперішній. І Яків Мех ніби по-новому проживає власне життя. Минуле здається значно тривалішим і динамічнішим, ніж теперішнє, і це не суб'єктивне сприйняття, що підтверджується такою думкою: „...тривалість події в системі координат, відносно якої місце події рухається („нерухома” система), завжди більша, ніж у системі координат, у якій ця подія почалася і закінчилася в одній і тій же точці простору („рухома” система)... Іншими словами, час у „рухомій” системі відліку тече повільніше, ніж у „нерухомій” [1, с. 34].

Герой завжди у вирі подій – особистих, інтимних, локальних, і глобальних, історичних, визначальних. Про філософічність концепту часу можна стверджувати, навіть не починавши читати роман. Окрема сторінка перед першою частиною роману із промовистою, проте й інтригуючою назвою „Приблуда. Весілля” містить цитату з „Соборного послання апостола Якова” та хоку [6, с. 722] невідомого японського поета XVIII ст. Порівняння життя з парою, що зникає, робить більш виразною думку про минуність людського буття, його химерність і примарність, а рядки хоку підтверджують цю думку, разом із тим висловлюючи ще одну: мікрожиття у світі (чи то життя людини, чи будь-якої живої істоти) не так має бути частиною макросвіту, як повинне перебувати в гармонії з цим світом: „Чуєш, як грає цвіркун?.. / Слухає небо крізь ніч / Серце комахи”.

Читач уже налаштований сприймати роман не поверхово, акцентуючи увагу на любовних походеньках героя, а глибоко – на рівні усвідомлення суті життя Якова, який мав прізвисько Цвіркун. Символічний зміст образу цвіркуна висловлено досить однозначно: неталановитий поет [14, с. 51]. Яків же в романі постає як творець своєї долі, який вчиться на власних помилках. Віра Якова Меха в Бога та його порівняння з цвіркуном не випадкові: „Теперішні герої українських творів змушені проявляти себе в часі, де відсутня віра, немає того, за що можна було б боротися й таким чином проявити себе, їм бракує подвигу, ідеалу. Усі їхні ідеали розпалися й смішні, будь-які шляхетні жести ризикують бути осміяними. Тому часто авторам легше помістити свого героя кудись у минуле: війну, розруху, голод, де б він міг проявити всі свої якості й таким чином бути цікавим читачу” [7, с. 173]. Але, як здається, В. Лис мав на меті не тільки зацікавлення читача.

Цвіркун, з яким асоціює сам себе головний герой, і з яким асоціюють його односельці, є проявом ідентичності *людина-комаха* [15]. Яків ототожнює своє життя з життям комахи у власному будинку: „Яків таки усміхнувся. Не засміявся, а посміхнувся. Бо зрозумів – то сюрчить цвіркун. Авжеж, цвіркун, цвіркунисько. Запізнілий гість, неспальник осінній, що не знати чого озвався... Тут йому прийшла химерна думка – вони ж обоє цвіркуни... Цвіркун стих. Одспівав, виходить. А він ще живий. Хоть і ворухнутися не може. І в очах від однієї думки темніше за цю довгу ніч темніє” [5, с. 176]. Синхронно з настроями Якова проводиться цвіркун у його оселі: співає, а значить, живе, взимку засинає, а з настанням весни знову прокидається. Таке ототожнення надає буттю самотнього Якова певної мотивації, нівелюючи в такий спосіб невідворотність смерті головного героя: „«Хто ти?» – питає-шепоче Яків того, що за вікном стоїть. Питає в ночі, вітру, у пам'яті своєї, свого болю, страху. Може, й провісника смерті. Той мовчить. Зате знов озивається цвіркун. Сюрчить десь уже здалеку – тихо-тихо... Цвіркун, наче почувши його (Якова – І.П.), замовкає. Тиша. Страшна тиша тиш” [5, с. 179–180].

Беручи до уваги три визначники людського існування, окреслені В. Франклом, – духовність, свободу і відповідальність [11, с. 93] – можна стверджувати, що Яків Мех постійно керується цими визначниками, помиляючись, але ніколи не втрачаючи віри. Герой іде дорогою життя, немов у тумані, і бажання побачити в ньому примарні обриси минулого, постаті тих, кого вже немає з-поміж живих, стає своєрідним поверненням у минуле, коли важко провести межу між дійсним і уявним: „Якщо вранці вставав і бачив, що село огорнуте туманом – осіннім, зимовим чи й весняним – відразу виникало у нього нестримне бажання. Іти в той туман, розчинитися в ньому, в цій сірій густій масі. Спершу опирався, а потім перестав. Він вирушав у туман, брів крізь туман, і здавалося, що йде не просто так, а має стріти тут когось знайомого, кого він не міг здибати у звичайному своєму житті. Зосю... Бідних своїх доньок... Тих, з ким служив колись, з ким ділив біду і горе в Німеччині, зрештою, когось такого, кого не міг зустріти в звичайному житті, не огорнутому туманом” [5, с. 226].

З огляду на те, що увага автора й читача зосереджена на житті Якова, на периферії літературознавчих пошуків опинилися символи, які дають змогу глибше декодувати зміст роману. Причому наявність бінарних позицій у символіці свідчить про те, що В. Лис, швидше за все, неусвідомлено, закодував у тексті архаїчну

модель світу, уявлення про будову якого базувалося на поєднанні протилежностей [12, с. 5–6]. Наприклад, річка як фольклорний символ життя, межі між життям і смертю, плину часу [10, с. 179; 13, с. 57]: „І був шлях – цілий день зновика йшов – назад за Буг... «...Де ж то я стою, на якому березі, Господи!»” [5, с. 63–64]; „Як не раз у сні бувало, ловив свого червоного коня. Той втікав, до рук не давався, що підійде, а кінь одбігає. Али таки зловив. Зловив. І вже їхав, та річка постала... Допливе скоро до того берега? Але ж уві сні не доплив... А таки допливе – як ни тепер, то в четвер. І раптом подумав: якщо добре поміркувати – то, Господи, життя промайнуло, як один-єдиний день. Бо де воно? Марєво, сон, хоч і поле в тому сні нібито велике було, і річка, яку перепливав, широка” [5, с. 230]. Фольклорні образи-символи *чорного* та *білого птахів* як провісників лиха й добра („...Вона (Зося – І.П.) знала, що до кімнати, до спальні їхнього жаского кохання, залетів невидимий чорний птах. Він був справді невидимий, але Зося чула. Зримо відчувала його присутність...” [5, с. 123]; „Коли їй показали донечку, дали маленьку істоту до рук, Зося вдруге пережила щось схоже на видіння. Їй раптом здалося, що до скромної оселі, освіченої скіпками, вставленими у горщик, залетів великий птах. Тільки цього разу білий. Ні, маленька біла пташка...” [5, с. 130]), *сонця* як символу життя і *місяця* як уособлення несвідомого, темного боку людської душі, порівняння дівчини з метеликом приховує зміст відродження, потягу до світла [4, с. 90] („Сідало сонце за тополі на краю села, і разом з сонцем сідало його життя. Поруч сиділа дівчина-метелик. Якову було добре. Добре було Якову” [5, с. 45–46]; „...Холодна лють на світ і самого себе. На місяць, що холодно світить угорі. Місяць, що пливе небом, як крипа без весел. Жовтий і байдужий...” [5, с. 37]), порівняння людини з деревом як вияв *антропоморфізму* („П’ятеро людей у цьому примарному світлі здавалися живими деревами, що зрушили з місця й знову завмерли” [5, с. 33]; „Улянка тогдішня йому завше на *вишеньку* молоденьку схожою була і на *ялинку* водночас...” [5, с. 26]) відіграють вагомий роль у розшифруванні підтексту роману. Порівняння часу з дідуганом не випадкове і має глибокі національні витоки. Мислення українців з давніх-давен підпорядковувалося своєрідній матриці *особа – рід – народ*, за якою національне ототожнення відбувалося не лише шляхом усвідомлення належності до певної нації, а й роду. Зв’язок поколінь, а також уявлення праукраїнців про нерозривність реального світу (Яву) з потойбічним (Навом) і вищим божественним (Правом) призвели до виникнення культів і унікального світогляду. „За малою трюхикав старий дядько, а швидше дідуган-час. Та вона ще не відчувала його кроків, як і застережливо протягнутої над чорнявенькою голівкою длані старого мудригана” [5, с. 146]), оскільки слово *діди* має значення „люди минулих поколінь; предки, пращури; уживаємо як похідне від *Дід* – дохристиянський родинний бог” [2, с. 187].

Метафори і порівняння, використані в романі, приховують у собі народне уявлення про світ. Зернина уособлює життя людини і водночас смерть, бо проростаючи, вона вже проектує власну смерть, втілюючись у рослині, яка згодом має загинути, щоб у насінні дати нове життя: „...Його смерть сидить у тому конверті. На денці, самісінькому денці конверта, маленька і зіщулена, як зернина, що закотилася у щілину і втратила надію колись прорости” [5, с. 14]. Після вбивства Ростислава, знайомого Альонки, Яків просить вибачення в Бога і в лісу за свій вчинок, як думалося головному герою, в ім’я добра. Думка про те, що будь-яке зло, скоєне людиною, вертається до неї, до її нащадків, неодноразово стверджена в романі через дивний перетин долі. Яків усвідомлює, що вбивство Трохима він спокутував не власною смертю, а смертю Зосі й доньки: „Назад не вернеш... Назад не вернеш... Не вернеш назад... Хотів би вернути. Може, й у Сибір на каторгу легше було б піти. Відбув би строк... А так покара безстрокова... До самісінької смерти... Як і за того чоловіка, що в лісі лежить” [5, с. 206].

Відповідно до фольклорних уявлень про те, що людське життя суголосне змінам у природі, В. Лис наприкінці роману використав образ-символ осіннього саду, який виникає в уяві Якова Меха. Цей сад символізує перебіг життя головного героя, а яблука традиційно вважаються символом цілісності, початку всіх речей, а також спокуси, за біблійною легендою про Адама та Єву [10, с. 249]: „Сад за вікном, теж наче молоко довкола будинку розлите, з білим-білим цвітом... Тим садом біжить жінка, схожа на біле дерево. Ураз сад міняється. Він уже зовсім інший – геть зелений, з ледь-ледь помітною де-не-де позолотою. Віти його обважніли од яблук. Налиті сонцем червоні кулі танцюють на вітах дивний танець. «То вже осінь? – питає Яків. – Чи тільки Спас, тільки Спас...»” [5, с. 211].

Роман В. Лиса „Століття Якова” має глибокий філософський підтекст. Події історії змальовано крізь призму сприйняття головного героя. Людина, її доля, неповторність її злетів і падінь, виражених та спонтанних інтуїтивних рішень при виборі способу дії в певних ситуаціях є виявом антропоцентризму письменника, розуміння ним тісної взаємодії людини і навколишнього світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валь О. Основи теорії відносності та космології / О. Валь, С. Королук, С. Мельничук. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2003. – 336 с.
2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : Словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 [1] с.

3. Каллер Дж. Теория литературы : краткое введение / Дж. Каллер : [пер. с англ. А. Георгиева]. – М. : Астрель : АСТ, 2006. – 158, [2] с.
4. Керлот Х. Э. Словарь символов / Х. Э. Керлот. – М. : REFL-book, 1994. – 608 с.
5. Лис В. Століття Якова [Текст] / передм. О. Забужко; внутр. оформл. Т. Корвіної. – Харків : Книжковий клуб „Клуб сімейного дозвілля”, 2010. – 240 с.
6. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Ковалева, В. І. Теремка] ; [2-е вид., випр. і доп.]. – К. : ВЦ „Академія”, 1996. – 752 с. – (Nota bene).
7. Пазяк О. Туга за ідеєю / О. Пазяк // Дніпро. – 2011. – № 5–6. – С. 172–175.
8. Поліщук Я. Герой без героїзму / Я. Поліщук // Дніпро. – 2011. – № 5–6. – С. 177–181.
9. Потебня А. А. О доле и сродных с нею представлениях / А. А. Потебня // Символ и миф в народной культуре ; [сост., подгот. текстов, ст. и ком. А. Л. Топоркова]. – М. : Лабиринт, 2000. – С. 357–397.
10. Словник символів культури України / [за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренко]; [вид. 2-е, доп. і випр.]. – К. : Міленіум, 2002. – 260 с.
11. Франкл В. Человек в поисках смысла : [сборник] / В. Франкл; [пер. с англ. и нем. Д.А. Леонтьева, М. П. Папуша и Е. В. Эйдмана] ; [ред. В. И. Евсевичев и Н.И. Парамонова] ; [общ. ред. Л.Я. Гозмана и Д. А. Леонтьева] ; [вст. ст. Д.А. Леонтьева]. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
12. Цивьян Т.В. Модель мира и ее лингвистические основы. – [изд. 3-е, испр.] / Т. В. Цивьян. – М. : URSS; Комкнига, 2006. – 280 с.
13. Шейнина Е. Я. Энциклопедия символов / Е. Я. Шейнина. – М. : ООО „Издательство АСТ”; Харьков : ООО „Торсинг”, 2003. – 591, [1] с.
14. Эмблемы и символы / [вст. ст. и коммент. А. Е. Маховой]. – [2-е испр. и доп. изд. с оригин. гравюрами 1811 г.]. – М. : Интрада, 2000. – 368 с.
15. Naan Estelle Recreating Identity? Death and art // Classical romantic : identity in the Latin poetry of Vincent Bourne / Estelle Naan. P. см. – [Transactions of the American Philosophical Society held at Philadelphia for promoting useful knowledge v. 97, pt. 1]. – [Includes bibliographical references and index / Library of Congress Cataloging-in-Publication Data]. – Philadelphia : American Philosophical Society, 2007. – P. 113–133.
16. Агєєва В. Про роман „Століття Якова” [Електронний ресурс] / В. Агєєва // – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/2010/11/101104_book_lys_yakiv_sp.shtml.
17. Свято Р. З цього можна зробити наравду добрий сценарій, або Деякі міркування про триумфальний роман Володимира Лиса. [Електронний ресурс] / Р. Свято // Режим доступу : <http://litakcent.com/2010/10/29/dvi-recenziji-na-bestseler-volodymyra-lysa>.
18. Славінська І. Володимир Лис „Століття Якова” [Електронний ресурс]. / І. Славінська // Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/culture/2010/08/30/58603/>

УДК 821.161.2-311.6.09 “19/20”

МОДЕЛЮВАННЯ ОБРАЗУ СІЧІ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ ПРОЗІ

Разживін В.М., к. філол. н., доцент

Донбаський державний педагогічний університет

Статтю присвячено проблемі художньої інтерпретації образу Запорозької Січі в українській історичній прозі. Розглядається специфіка моделювання образу протягом ХХ ст., авторські особливості його творення.

Ключові слова: історична проза, моделювання, образ, інтерпретація, авторська версія.

Разживин В.Н. МОДЕЛИРОВАНИЕ ОБРАЗА СЕЧИ В УКРАИНСКОЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПРОЗЕ / Донбасский государственный педагогический университет, Украина.

Статья посвящена проблеме художественной интерпретации образа Запорожской Сечи в украинской исторической прозе. Рассматривается специфика моделирования образа на протяжении ХХ века, авторские особенности его создания.

Ключевые слова: историческая проза, моделирование, образ, интерпретация, авторская версия.